

Interreg III – Project “Ruimte voor Molens” – 2002-2005

Onderwerp

Het project 'Ruimte voor Molens' heeft als onderwerp de klassieke **wind- en watermolens**.

Essentieel is de erkenning van volgende definities.

Een molen dient in de eerste plaats beschouwd als een machine. Of op een bepaald geheel de omschrijving “**molen**” van toepassing is, is het criterium het **aanwezig zijn van de “maal”installatie**, dus met of zonder gevlucht of waterwiel. Indien die installatie niet aanwezig is (met of zonder gevlucht of waterwiel), dan spreken we van een molenromp of molengebouw.

Het feit dat de molen, vanaf het begin van onze tijdrekening tot ca. 1850, steeds de **motor en drager is geweest van zo goed als alle technische ontwikkelingen** in Europa, en dat bovendien in de mechaniek ervan (meestal als eerste) alle basiswetten van de mechanica werden toegepast, leidt ertoe dat wind- en watermolens niet alleen om historische en landschappelijke, maar tevens en vooral **om historisch-technische redenen** een **monument van eerste rang** moeten worden genoemd.

Houdt gepaste, verantwoorde monumentenzorg niet in dat de **belevingswaarde** zo origineel mogelijk blijft behouden, of zo weinig mogelijk wordt aangepast/aangetast? Een belangrijke doelstelling van de monumentenzorg is: de ontmoeting met het historische vrijwaren of versterken. Ontegensprekelijk kan de belevingswaarde van het werktuig molen alleen maar ten volle worden gehandhaafd in het draaiend, meer nog, werkend werktuig dat de molen is: de historische functie dus.

Die **historische functie** is meestal een toepassing van archaïsche techniek. Onder andere het graan malen, het olie slaan, het papier maken of het vlas zwingelen is juist datgene wat de molen maakt tot een waardevol monument. Die archaïsche productiemethodes die in de molens worden gebruikt, maken ook dat molens als monumenten “zonder economisch nut” worden beschouwd, ook in de (Vlaamse) wetgeving, gelukkig maar. Nochtans zitten in dit gegeven mogelijkheden om voor een betrokken gemeenschap inkomsten te genereren, met andere woorden het monument molen toch een – zij het meestal onrechtstreekse – economische dynamiek te laten uitoefenen.

Opvallend is dat de cultuurhistorische en historisch-technische betekenis van de molen en de benadering ervan door zowel overheid als bevolking langs beide zijden van de landsgrenzen gelijklopend aangevoeld worden. In molen(aars)middens wordt trouwens de landsgrens België – Nederland al sinds lang als kunstmatig ervaren, reden waarom de contacten over de landsgrenzen heen (Zeeland / West- en Oost-Vlaanderen; Noord-Brabant / Antwerpen; Nederlands-/ Belgisch-Limburg) steeds zeer intens zijn geweest en gebleven. Dat valt natuurlijk terug op het gemeenschappelijk wedervaren van de Noordelijke (Nederland) en de Zuidelijke (grosso modo België, Frans-Vlaanderen en Luxemburg) Nederlanden. Hierbij moet worden vermeld dat het historische graafschap Vlaanderen (gevormd door huidig Frans-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen en Zeeuwsch-Vlaanderen) als hartland van de windmolentechniek moet worden beschouwd. Hier werd in de 12de eeuw het principe van de windmolentechniek ontwikkeld en begon deze zijn opmars

door westelijk Europa. Vanaf de zestiende eeuw namen de graafschappen Holland, Utrecht en Zeeland de fakkel over, brachten de windmolentechniek tot perfectie en tot zijn grootst mogelijke toepassingen, om deze over gans de wereld te verspreiden.

Doelstelling van het project 'Ruimte voor Molens'

Het project 'Ruimte voor Molens' wil via diverse wegen ervaren en aantonen dat wind- en watermolens mits de nodige creativiteit toch voor de gemeenschap economische, met daarnaast andere, duurzame meerwaarden kunnen genereren. Die meerwaarden zijn in dit geval geen synoniem voor herbestemming van de molen of voor platte commercie, waarbij de historische functie van de molen wordt genegeerd of zelfs teloor gaat.

Het project 'Ruimte voor Molens' wil ook inspelen op actuele verzoeken en maatschappelijke vraagstukken als vragen naar kwaliteitsvolle ruimten en zinvol en respectvol gebruik ervan en naar duurzaam toerisme. De molen is daarvoor een ideaal medium. Het functioneren van de molen is sterk afhankelijk van de kwaliteit van de omgeving van de molen. Het is geen boutade te stellen dat de molen de koortsmeter is van een al dan niet gezonde ruimtelijke toestand. Anderzijds is de molen een cultuurmonument dat hoog scoort tussen de toeristische bezienswaardigheden van een streek, niet in het minst wanneer de molen effectief functioneert. De inbreng en het functioneren van een molen bezorgen het landschap en de leefwereld rond de molen een opvallende dynamiek.

De stelling van de ondernemers van het project 'Ruimte voor Molens' is dus dat die eigenschappen van de molen naast de culturele, maatschappelijke en ecologische dynamiek eveneens een door de doornsnee burger niet verwacht positief economisch effect in gang kunnen zetten. De meest voor de hand liggende economische sector is dan het toerisme. Maar ook energievoorziening, horeca en de cultuureconomische sector kunnen dank zij de molen sterke impulsen krijgen.

Dit project streeft naar kleinschaligheid en dus ook naar sterke persoonsbetrokken karaktertrekken. Daarom wordt geopteerd voor deelprojecten, elk met een eigen bepaald accent, maar waar telkens dé molen als onderwerp centraal staat.

De deelprojecten

1. Het zogenaamde koepelproject

Is de bindtekst tussen de verschillende deelprojecten en dus ook tussen de beide deelnemende landen: Nederland (Zeeland) en België (West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen). Het koepelproject coördineert en toetst de deelprojecten in functie van de doelstellingen van het project 'Ruimte voor Molens'. Het koepelproject organiseert activiteiten die als grensoverschrijdende pilootprojecten moeten worden beschouwd.

2. Project: 'De molens in de Zwinstreek'

Benadrukt de opvallende aanwezigheid van de windmolens in de toeristisch drukke kuststreek, en meer bepaald de internationale regio van het vroegere Zwin. Dit deelproject speelt in op het sterk toenemende cultuur- en fietstoerisme in het hinterland van de kust en de vraag om informatie ter plaatse, niet in het minst van anderstalige toeristen. Kern van die permanente informatie is het benadrukken van het historisch-technisch belang van de molen, m.a.w. dat de molen veel meer is dan het idyllisch plaatje in het landschap. Hiertoe worden twee molens, te Retranchement (Sluis, Nederland) en te Oostkerke (Damme, België) weer maalvaardig hersteld om op regelmatige tijdstippen te malen. In bijgebouwen worden nevenfuncties ontwikkeld, die de historische functie van de molens ondersteunen en tegelijk toerisme-ondersteunende activiteiten activeren (onthaal, info, mini-evenementen).

3. Project 'De Graanhalm' – 'Pannenkoekmolen' (Burgh-Haamstede)

Horeca en animatie (o.a. speeltuin) ondersteunen de historische functie van deze molen, en genereren hieruit inkomsten. Met dit project wordt de diversiteit van de functiemogelijkheden van de windmolen in de kijker gezet: niet alleen aandrijven van molenstenen, maar ook energie omzetten (bv. Aanschouwelijk voorgesteld via het aandrijven van een draaimolen) en waterhuishouding. Met dit project wordt gepeild of het creatief aanwenden van de energie van de windmolen en het aanbieden van diversiteit de aantrekking van de bezoeker (te meten aan de toename van het aantal) toeneemt.

4. Project 'Standerdmolen Retranchement' (Sluis)

De windmolen is hét aantrekkingspunt van het pittoreske vestingstadje Retranchement. Een draaiende, malende molen moet de kustgenieter naar het onmiddellijke achterland van de kust lokken. Hier moet hij gastvrij en visueel kennis maken met het toeristisch aanbod van de streek: niet alleen de molens, maar àlle mogelijke beziens- en ervaringswaardigheden. De molen wordt hier hét baken: het vertrekpunt van cultuurtoerisme en natuurtoerisme.

5. Project 'Oostmolensite' (Gistel)

De historische molensite van de 'Oostmolen' moet een potentieel knooppunt vormen binnen de toeristische-recreatieve infrastructuur van het kusthinterland in de omgeving van Gistel. Ze zal naast de eigen activiteiten zoals educatieve en museale functies als spil worden beschouwd van een regionaal netwerk van bezienswaardigheden en toeristische ontginning van de regio ten zuiden van de toeristische aantrekkingspool Brugge. Gestreefd wordt naar gestructureerd molentoeerisme. Tevens wordt hier met het klassieke molenpatrimonium de verbinding gelegd naar de moderne toepassing van de windmolentechniek. In Gistel werd immers de eerste volwaardige, experimentele energieopwekking met een windmolen in België op touw gezet met de nog bestaande windmolen 'De Merelaan', waarmee de 'Oostmolen' meer dan alleen maar lokale affiniteiten mee heeft.

6. Project 'Vinkemolen' (Sint-Denijs-Boekel, Zwalm)

Met de heroprlichting van de staakmolen 'Vinkemolen' beogen de initiatiefnemers de herwaardering van een werkelijk eeuwenoude molensite in een van de gaafste molenbiotopen van Vlaanderen. De molen verschijnt als baken in een gaaf historisch gehucht, Wijlegem, dat grotendeels is beschermd als monument en landschap. Zwalm wordt intens gepromoot als "molengemeente" omwille van de zeven watermolens, waarvan de meesten werden ingenomen door de horeca, waarbij de historische maalfunctie verloren ging. Visueel is dit merkbaar door de sterk vervallen waterwielen en de gebanaliseerde omgeving van die watermolens. De 'Vinkemolen' moet daar tegenover een kwaliteitsvol aantrekkings- en rustpunt vormen, zodat het toerisme in de regio ook op lange termijn aantrekkelijke perspectieven biedt en zodat dank zij de 'Vinkemolen' de gemeente Zwalm zijn toeristische loknaam "molengemeente" ten volle zal behouden. Tegelijk zal de site van de 'Vinkemolen' een voorbeeldrol vervullen voor de andere (water)molensites in de omgeving.

7. Project 'Boembekemolen' (Michelbeke, Brakel)

Het behoud van de site van de minstens zestiende-eeuwse watermolen, centrum van het gehucht Boembeke, werd geheel opgegeven wegens banalisering en verregaande staat van verval. De initiatiefnemers namen de molen en zijn site echter op in een natuureservaatproject, juist omdat de molen zich op de rand van het natuurgebied Midden-Zwalm bevindt. In weerwil van alle ontradende adviezen van de diverse overheden werden toch middelen ingezet tot behoud van de watermolen en zijn site. De gerestaureerde 'Boembekemolen' moet de kwaliteitsvolle toeristische ontsluiting van het natuureservaat mogelijk maken: halte op toeristische fiets- en wandelroutes, ontmoetingsplaats en

vertrekpunt voor natuurtoerisme. Specifiek is het streven naar toegankelijkheid van het natuurreservaat voor mindervaliden. Bovendien zal de 'Boembekemolen' niet alleen maalvaardig worden gerestaureerd, maar de molen zal tevens een kleine waterkrachtcentrale aandrijven die "groene" elektriciteit zal leveren aan de nabije gebouwen en aan het elektriciteitsnet. Het resultaat is in 2003 de officiële ministeriele erkenning en ondersteuning van het project wegens de ervaren originaliteit en creativiteit van het project.

8. Deelproject 'Van Hauwermeirsmolen' (Massemen, Wetteren)

Met dit deelproject beogen de initiatiefnemers op creatieve manier het begrip cultuurtoerisme een ruimere inhoud te geven. Op speelse wijze - via verhalen, actief toneel, uitvergroting van details, workshops en de symbiose molen-natuur - wordt de aandacht van de bezoekers gevestigd op de waaier van waarden en creatieve mogelijkheden die een molen biedt en worden zij aangezet om daar actief mee om te gaan. Daartoe wordt op langere termijn gestreefd naar infrastructuur voor verblijven voor plattelandstoerisme in thans leegstaande bijgebouwen van de watermolen.

9. Deelproject 'Molenbeekvallei' (Massemen, Wetteren)

Dit deelproject streeft naar de uitbouw van natuureducatief toerisme in een te herwaarderen beekvallei. Die beekvallei werd grotendeels gevormd door de watermolen 'Van Hauwermeirsmolen' en het project sluit dus geheel aan op het deelproject met die naam. Kerntaak is vooral de jeugd bewust maken van het bestaan van cultureel erfgoed, natuur en milieu en van de recreatieve mogelijkheden ervan en anderzijds een zorghouding bij de bezoekers nastreven. Dit alles moet leiden tot de ontginning van de kwaliteitsvolle natuurtoeristische mogelijkheden van de lokale regio, wat bovendien gepaard gaat met een investering voor lange termijn in potentiële bezoekers en toeristen.

De beide deelprojecten moeten ook de lokale middenstand, vooral de horeca, stimuleren om een gastvrij onthaal aan te bieden aan de bezoekers en deelnemers aan een of beide Massemense projecten.

10. Deelproject 'Goethalsmolen' (Wakken, Dentergem)

Dit deelproject zorgt voor de herwaardering van een eeuwenoude molensite met een boeiend verleden. De molensite is bovendien schatrijk aan ontelbare historische gebruiksvoorwerpen. Met de maalvaardige restauratie en actieve openstelling van de 'Goethalsmolen' en de systematische en educatief verantwoorde ontsluiting van de voorwerpen door permanente tentoonstelling en gebruik ervan wordt getracht een toeristische impuls te geven aan een regio die thans geen enkele toeristische activiteit of initiatief onderneemt. Aansluitend wordt gestreefd om aan deze toeristische aanzet de ontsluiting te koppelen van de veelvuldig aanwezige sporen van een tumultueuze, gecontesteerde periode uit onze moderne geschiedenis. Naast de molensite bevindt zich immers het geboorte- en woonhuis van Joris Van Severen (18 - 1941), die een opmerkelijke rol heeft gespeeld in de nationale politiek van België tijdens de aanloop tot en het verloop van de Tweede Wereldoorlog. De plaatselijke heemkundige kring verzamelde en bewaart daaromtrent een schat aan originele documentatie, informatie en voorwerpen die na het op sporen zetten van het 'Goethalsmolen'-project onderwerp worden van een aansluitend project. Uiteindelijk doel is een afwisselend toeristisch dagprogramma samen te stellen, in samenwerking met de lokale horeca, waarbij ook moet gedacht worden aan de creatie van nieuwe tewerkstelling. De 'Goethalsmolen' treedt dus in de regio op als pionier en katalysator van nieuwe toeristische en culturele initiatieven.
